

Написане мишається

Василь Горбатюк

“ДО ПРАЦІ ВПЕРТОЇ І СТАЛОЇ”: ЛИСТИ ПАВЛА БОГАЦЬКОГО ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ ТА МИХАЙЛА ЯЦКОВА

На долю українського письменника Павла Богацького (16 березня 1883 р., містечко Купин (тепер Городоцького району Хмельницької області) – 22 грудня 1962 р., Австралія) випало багато важливих, відповідальних справ в ім'я України. І він робив їх на повну силу свого духу й серця, переборював численні перешкоди, труднощі, але ніколи самовільно не сходив із наміченого шляху. Син священика (парафії мав почергово в містечку Купині, селах Грицькові та Нестерівцях сучасної Хмельниччини), він теж навчався в Подільській духовній семінарії, але вже тоді взявся за видання рукописного літературного українського журналу “Проба сил” і за це був виключений із закладу за рік до його закінчення. Далі – військова школа в Вільно, вигнання з війська й ув'язнення в Київській фортеці за революційну діяльність, редагування й видання літературно-науково-громадського та економічного ілюстрованого часопису “Українська Хата”, заслання в Наримський край Сибіру, керівництво Кошем Охорони Республіки в часи УНР, праця в різних українських часописах у Польщі та Чехословаччині, повоєнна еміграція до Австралії, де теж багато часу й сил було віддано літературній та культурологічній праці. Досить ґрунтовно біографію П. Богацького висвітлив М. Ільницький [3]. У 2016 р. у Вінницькому педагогічному університеті відбулася науково-практична конференція “Творчість Павла Богацького у контексті української літератури ХХ століття”.

“Слово і меч” – документальний роман під такою назвою автора цих рядків побачив світ у 2013 р. [2]. Одна з чотирьох частин його присвячена діяльності П. Богацького в “Українській Хаті”. Це особливий і, мабуть, чи не найважливіший час у житті письменника. Адже він був не тільки одним із організаторів цього часопису для тодішньої літературної молоді разом із Микитою Шаповалом, Андрієм Топачевським та іншими молодими адептами красного слова, а й узяв на себе відповідальність редагувати й видавати часопис (1909 – 1914 рр.). А це означало, що доводилось повністю робити його самому – від вичитки матеріалів і засилання їх у друкарню до розповсюдження передплатникам. Як пише в одному з листів, “я сам і експіду, і ношу, і пакую і все, все...”.

Щоб журнал був цікавим, привабливим, різнобічним, годі було сподіватися на стихійний вплив матеріалів, хоч охочих публікуватися виявлялося чимало. Проте, окрім молодих дописувачів, потрібно було залучати до співпраці авторів відомих, цікавих, помітних в українському літературному процесі. І П. Богацький наполегливо й цілеспрямовано вів листування з тими письменниками, імена яких хотів бачити на сторінках “Української Хати”. Зокрема, показовими в цьому плані є листи до О. Кобилянської, опубліковані автором цих рядків у журналі “Дзвін” [1]. Унаслідок листовних перемовин у часописі з'явилися друком її нарис “Віщуни”, переклад оповідання данського письменника Отто Рунка “Хірург”, повість “За ситуаціями”.

Про непросте спілкування з авторами свідчать два листи П. Богацького до Христі

Алчевської – молодій, але вже знайомій в Україні поетеси із Харкова, вірші якої друкувалися майже в усіх тогочасних українських періодичних виданнях: “Хлібороб”, “Рідний край”, “Громадська думка”, “Літературно-науковий вісник” та ін. На час, про який іде мова, Х. Алчевська видала поетичні збірки “Туга за сонцем” (1907), “Сонце з-за хмар” (1910), “Пісня життя” (1910) і “Вишневий цвіт” (1912). Її першу збірку “Туга за сонцем” позитивно оцінив І. Франко. Друкувати твори такого автора, звісно ж, було честю для молодого журналу.

Як можемо здогадуватися з першого за датою листа, між редактором “Української Хати” й поетесою вже було листування, однак П. Богацький у чомусь припустився помилки, і воно перервалося. Як і в цілому співпраця Х. Алчевської з журналом. Скільки ж люб’язності, такту й наполегливості виявляє редактор, щоб загладити свою провину і знову заручитися підтримкою свого видання з боку поетеси!.. При цьому ми чимало дізнаємося про ті труднощі й перешкоди, які доводиться долати П. Богацькому у своїй праці на користь української літератури. Утім ми вкотре переконаємось, що такі важкі обставини супроводять українське друковане слово протягом усього часу – від давніх пір, коли воно заявило про себе, до нинішнього дня. Із другого ж листа стає зрозумілим, що образа Х. Алчевської зумовлена не листом П. Богацького, а змістом одного абзацу в статті Микити Шаповала, що стосувався її творчості. І знову Богацький виявляє максимум такту й поваги, аби виправити це становище та співпрацювати далі.

Павло Богацький, як і його друзі по “Українській Хаті”, зокрема Микита Шаповал, прагнув до того, щоб об’єднати навколо часопису письменників не тільки з Великої України, як називали тоді ту частину, що перебувала у складі Російської імперії, а й Західної України, Буковини. І на сторінках видання друкувалися “молодомузівці” (Василь Пачовський, Петро Карманський, Степан Чарнецький, Сидір Твердохліб, Богдан Лепкий), Микола Голубець, Михайло Козоріс, Микола Венгрин, особливо ж часто з’являлися гострі, полемічні статті Миколи Євшана.

До цих імен Павло Богацький бажав додати й Михайла Яцкова – прозаїка з “Молодого музи”, добре відомого в Західній Україні своїми модерними творами, автора повісті “Огні горять” (1902), збірників мініатюр та оповідань “В царстві сатани” (1900), “Казка про перстень” (1907), “Чорні крила” (1909), “Adagio Consolante” (1912), суспільної студії “Блискавиці” (1913). Як бачимо з листування, наведеного нижче, на той час М. Яцків працював над романом “Танець тіней” (виданий пізніше, в 1916–1917 роках). Редактор-видавець “Української Хати” запрошує й М. Яцкова до співпраці з журналом. Звертання його до відомого прозаїка сповнені шани, поваги, високої оцінки його творчості. Водночас знову ми за окремими фразами чи словами складаємо уявлення про ту нелегку місію, той важкий хрест українського видавця, що його добровільно взяв на себе П. Богацький і ніс навіть понад свої сили, поки вистачало на це можливості, поки дозволяли обставини. А вони тривали до 1914 р. – початку Першої світової війни. Далі царська влада запроторила Павла Богацького до Сибіру – усе за ту ж подвижницьку працю на українській ниві, за відданість українському слову, “Українській Хаті”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатюк В. “Ви є нашою родоначальницею” // Дзвін. – 2013. – № 11 – 12.
2. Горбатюк В. Слово і меч: роман. – Київ: Ярославів Вал, 2013. – 512 с.
3. Льницький М. Вийшов із тіні великих сучасників // Дзвін. – 2013. – № 10.

№1

Павло Богацький – Христі Алчевській

Адреси на конверті:

Українська хата, Київ, Бульварно-Кудрявська, 16-б, пом. 8
м. Харьков,
Сумська ул., 110
Вп. Пані
Христі Алчевській

2/VI. [1]912 р[оку].

Високоповажана Пані!

Перше всього прошу Вас не турбуватися і бути певною, що все, що Ви надсилали – нами одержано. І книга “Вишневий цвіт”, і гроші... Далі не можу не повздержатись, щоби не висловити своєї втіхи з приводу цих надсилок. Я бачу в цьому симптоми змінених до “Укр[аїнської] Хати” відносин. Відносин добрих, товаришеских, а головне, доброзичливих. Я, звичайно, не можу забути того давного свого листа до Вас, який певне Вас і образив. Я його не забуваю, бо сам каюсь, що він був одісланий. Але тепер вже все неприємне забулось і Ви, як вдавна, симпатично відноситесь до “Укр[аїнської] Х[ати]”. Чи не правда моя?.. Я бажаю цілою душою одповіту, що – правда...

Я осмілююсь писати Вам се, бо здалека душою відчув змінений стан Ваших відносин. Осмілююсь просити Вас хоч пам'ятати мені мій некоректний вчинок, але мати на увазі ті прикрі, отроючи умови моєї праці, щоби не простити мені того і далі не розпочать своєї праці на сторінках “Укр[аїнської] Хати”...

Дуже і дуже прошу не гніватись на мене, а через се і на “Укр[аїнську] Хату”, бо вона тут цілком не повинна. А надсилайте, як раніше, свої праці до друку, бо ще годнісьмо друкувать...

Часи переживали занадто прикрі, але чого тільки можна не перебути? На якийсь час, на скільки книжок маємо гріш і попремо справу далі...

Ви би там у Харкові, маючи великі зв'язки з “сильними міра цього” розжились би хоч на якусь сотню підмоги “Укр[аїнській] Хаті”... А жить нам необхідно, бо “ЛНВ”¹ в новім составі перейшов цілком у руки “Радян”² і вони його гублять та і “хатян” не пускають. А згубивши орган і ми, і наші змагання згинуть на віки... Треба держатись, хоч як важко.

Листуєтесь Ви також, певне, з п. Кобиланською, от і черкнули би їй, щоби дала якийсь малюночок до “Укр[аїнської] Хати”... Я писав сам, але вона обіцяла і не дає...

Прошу Вашого слова, щоби й я знав, що адресуюсь до старого товариша, котрому все це цікаве і не чуже.

З щирою пошаною до Вас

Павло Богацький

P. S. Журнал буде Вам вислано в скорім часі.

П. Б.

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф. 39. – Од. зб. 1493. – Арк. 1-1 зв.)

№2

7/VI. [1]912 р[оку].

Високошановна Пані!

Абзац інкримінуєміи Вам статтею Ш-ла³ сам по собі консекветний, а чи винні Ви в тому, в чому Вас обвинувачують, на це кажіть своє слово, свою думку. Його думки, звичайно, розділяє і редакція “Укр[аїнської] Хати”. І коли така думка є образою Вам яко письменниці іншого стилю, є цілком неправдивою, то це найкраще можна доказати нам і нашим читачам тими працями, які характеризують Вас як поетесу з ласки Божої, без різних потугів і викривлення. А нарешті і себе зреабелітуєти...

Я гадаю, що це можна і навіть слід зробити, бо всі ми не є якісь окаменілі, сформовані раз назавжди, а тому можемо бути такими, але й другими. Звичайно, квасний патріотизм, слинявий демократизм і т. п. антиків ми приймати не можемо і не будемо. Все що буває вільно, сміла думка щира, нова і розумна – ми вітаємо у своїй “Хаті”. І тому дуже і дуже прикро мені, що Ви образились на Ш-ві слова і замовкли. Бо замість образи можна би було якось інакше реагувати на се...

І тому зараз я згадав Вас не як пайщицю, хоч і таковою Вас було би приємно бачити, коли Ви раніше оддасте свої щирі і вільні бажання працювати з нами, а як одну з молодих робітниць, якій би слід було йти з нами в ряд, а не цуратись нас... Я гадав, що Ви гніваєтесь особисто на мене, але коли ні, то в чім же справа?..

Статтю Вашу про “Через кладку”, чи краще про індивідуалізм з приводу “Через кладку” О. К.⁴ просимо готувати. Тільки умова: не багато (сторін. 8-10). Потім, чи не краще буде виждати її скінчення в “ЛНВ”, бо коли писати п[р]о “Через кладку”, то треба знати всього автора?.. Чи Ви вже знаєте повість з рукопису?.. Але то ж цілком нова, остання... її праця.

Покиль що стаття буде виготовано, то не одкладаєте висилку своїх віршів, рецензій, тощо... Киньте сварки і міцніше до гурту, бо й так їдять нас чужі добре, а коли ще й ми, то...

Сердечно радий бачити Вас з нами скорше.

Павло Богацький

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф. 39. – Од. зб. 1494. – Арк. 1-1зв.)

№3

Павло Богацький – Михайлові Яцкову

Адреси на конверті:

Українська хата, Київ, Бульварно-Кудрявська, 16-б, пом. 8

Австрія, Львів, ул. Руська, ч. 20

Т-во “Дністер”

Вп. Панові

Михайлові Яцкову

З/ХІІ. [1]912 р[оку].

Дорогий і далекий Товаришу!

Не міг я все осмілитись, щоби черкнути Вам хоча пару слів. Ви завжди в моїм уявленні стояли так високо і чомусь завжди здавалось, що моя рука не дістане до Вас, а моє слово не долетить. Але поїхав т. Северин⁵, і на одній з його карток листових стояло ваше лаконічне привітання: здоровлю сердечно і підпис. Чомусь так багато змісту бачив я в сих двох словах і чогось такий певний став я в тім, що ви таки дійсний товариш, себто одностудець наш в повній мірі. Таким давно вже бажалось мені бачити і чути Вас, але якісь-то невідомі мені причини стояли на дорозі вам, щоби дати себе нам “осязати”... Я знаю вас тільки як художника, знаю по вашим творам, але так хочу бачити і знати вас ще особисто. То буде певне не так швидко, бо мій стан і стан, з котрого здоровим і живим не виходять – добровольні пута, то є самі міцні і самі короткі пута. Отак спутаний я вже йду чотири роки, а з них два останні я не одходив ані на крок, як не рахувати мої подорожі у тюрму двічі за останній час.

Але за сей і недовгий час я полюбив свої пута, я звик ходити у цім ярмі і чомусь маю непоборну тенденцію зтягти до компанії можливо більше людей. Хто борикається, з тим я також борюсь енергійно – певне Євшан жалівся вам на мене за се. Я хочу, щоби стало законом для всіх нас, сучасної укр[аїнської] інтелігенції, ходити в якімось ярмі для того тільки, щоби тим досягти щось краще свою мрію, свою мету... Але годі про се!..

Всі ми давно чекали вас в коло наших співробітників, але тільки вчора Євшан писав, що ви маєте прислати щось для друку в “Укр[аїнській] Хаті”. Сю звістку ми прийняли

як найбільш втішну в останній час. Надіємось, що ся звістка має певний ґрунт, що то є факт. Просимо ж не відкладати на довго вашої обіцянки і дати, напр[иклад], до 1 числа [1]913 року свою новельку. Коли ж наші справи будуть кращі торішніх, то осмілюся б просити вас дати і “Танець калік”⁶ у “Укр[аїнську] Хату”, звичайно, оплативши Вашу працю. Прибавить оплату, то не знаю, як буде, але єдино, що так не буде того, що сталось з вашими “Блискавицями” у ЛНВ – наша редакція дає волю слова художникові і не накладає ніякої моральної цензури на них. Одна вже шана ваших поглядів і вашої редакції того чи іншого твору, я гадаю, має таки переваги симпатії і Вашої...

Вибачайте за хаотичність і смілість моїх слів, але суть справи вам буде ясна напевне, а останнє даруйте мені. Прошу сказати своє слово на мою темну пропозицію, але ясні бажання. Писав Євшан і про якусь статтю. Цікаво було би знати що і про що. Але все-таки головне – принципіальна згода на участь в “Укр[аїнській] Хаті”...

Черкніть, прошу, пару слів про се у відповідь. Буду дуже вдячний і радий. Коли б і другі товариші, котрі краще відомі вам, могли б бути з нами. Бо чи не єднанне наше є залог нашої побіди?.. Прошу вітати д. Пачовського⁷ і переказати йому моє бажання скорше читати його у “Укр[аїнській] Хаті”. Він казав навіть, що швидко щось висилає. Коли б вислав зараз вірша, але ні... черговий № не може чекать вже і пару днів. А хто буде писати з приводу розправи д. Труша у “Ділі”⁸?.. За такі “розправи” у нас в Росії попадають в професори університетів... Чи й в вас не можна попасти туди ж?..

Тисну міцно вашу руку і бажаю всього найкращого.

З правдивою пошаною [підпис]

Павло Богацький.

P. S. Яка адреса д. Пачовського, д. Лепкого?

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф.9. – Од. зб. 183)

№4

Павло Богацький – Михайлові Яцкову

21/III. [1]913 р[оку].

Товаришу, вірте, що я вмію жити однією надією. Я маю підстави і не мав думати, що Ви свого слова не вдержите. А що Ви вічно брязкаєте ланцюгом обов’язків чисто службових, то се я давно знав. І знав, як Вам так гірко жиється, та думав собі, що у кожного свій хрест, і коли б того хреста не було, то людина стала би свинею... Несіть же його, товаришу, бо не сей, то другий, а нести треба...

Велику б вітху і радість принесли би Ви мені та і цілій “Хаті”, коли б могли дати обіцяне у 4 кн[игу] – Великодну. Признаюсь, що я давно вже з нетерплячки чекаю того дня, коли нарешті я буду читати В[аші] рукописі. Я Вас давно люблю і мати в журналі Вашу роботу вважаю великим щастям. Се не є сантімент, бо моя любов впливає тільки з глибшого розуміння В[аших] писань, а вони такі, що не любити за них Вас не можна; а по-друге, люблю Вас за оті “ланцюги”...

Товаришу, коли про справи, то про справи... Кому дасте свої повісті: “Мандрівка Хмар”; “Танець калік”? Коли сі речі Ваші ще не заангажовані, то чи не дали б Ви до “Укр[аїнської] Хати”... Прошу сказати на сю мою пропозицію все, все, що потрібно сказати Вам, але так, щоби або я зовсім переконався, що дати “УХ” їх не можете, або коли дасте, то на яких умовах. Про се прошу мені черкнути, не одкладаючи на довший час.

Посилаю лист до Т[оварист]ва, що присилає мені картки. Між иншим і до Вас, як члена того Т[оварист]ва. Можете не читати того, що чорним написано, а читайте все біле, бо годі мені написати доброго листа з моєю перетомленою головою...

Підбадьоруйте там т. Євшана, бо він чомусь так часто підупадає духом... Може б разом Вам то було би легше, хоча правда Ви й так є близькі товариші... Ну, кріпиться і мужайтесь... Йому я пишу осібно листа...

“Смерть Бога”⁹ тут зробила вражіння, але всі в раз говорять, що сильно та не консеквентно... Але рахую се тим завжди необхідним “але”, без котрого нічого не робиться...

Ваш Павло Богацький

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф. 98. – Од. зб. 141)

№5

Любе товариство!¹⁰

Не зумію вам розказати, як мені приємно од часу одержувати од вас листи як свідоцтво вашої пам'яті і любови до того, що складає мої гордощі і радість життя... Ото зараз щойно скінчив експедицію III кн(иги) “Укр[аїнської] Хати”. Заморився до краю, бо як я сам і експідую, і ношу, і пакую, і все, все... Але не це знесило так, а та думка, що сотається так много і непокоїть мене – а чи варт ото всьо оцієї праці, а чи дійсно читає книжку хоча ота жменька людей, що предплачує журнал?... І хто знає, може швидше по інерції я несу свої складні і нелегкі обов'язки, бо, дійсно, коли почну аналізувати, то чомусь стає мені себе самого жалко. Здається, що на пусто довбаємо ми оту гору, але прийдеш до хати, сядеш до столу, і різні обов'язки обсядуть мою голову знову, і знову я беру перо твердою рукою і роблю те, в чому хвильку назад сумнівався... Але таке хитанне є через те, що стою я коло справи сам на сам. Всі мої товариші стоять дальше і тому не знають тих всіх клопотів, дрібних, незносних і так прикро дошкуляючи... Але знову те все є на добре. Бо вони можуть тепер краще робить свою роботу, вони не знають сих дрібних сумнівів і болей, які маю нести я щоденно. Знову добре і через те, що дають мені од часу до часу свої товариські гарячі слова моральної підтримки, бо без них я би певне багато швидко зламався і став посереді дороги.

Ось в останній час такою підпорою є і Ви – мої товариші... Моя мрія мати “Українській Хаті” там в далекій Галичині, в рідному Львові – рідного брата... Ніколи “Укр[аїнська] Хата” не претендувала на ролю дидактика, чи узурпатора, чи чого-небудь подібного... І коли розносились чутки, що вона не хоче мати середь своїх робітників – галичан, чи що вона вважає тільки себе єдино-компетентною в справах літератури і т. п., то перше се є помилка, а друге – наклеп... “Укр[аїнська] Хата” тільки боролась за те, щоби всі в ній говорили “чистими устами” і од “чистого серця”. Всю свою роботу вона збудувала на гарячому, палкому, юнацькому серці і серці чистому, як весняний ранок... Коли були помилки, то помилки невідомости, а се не гріх бо не помиляється лише той, хто нічого не робить...

І ось коли ви панове, добре вглибитесь в сі мої слова, коли пильно глянете в лице “Укр[аїнської] Хати”, то ви почувете своїм серцем, що вона буде вам рідною хатою, бо дасть притулок, хоча будь-якій вашій сміливій думці, вашому щирому словові.

Я особисто бажаю і мрію про те, що там у Львові таки збереться тісніше коло молодих товаришів, які саме і будуть отим “рідним братом” – “Укр[аїнській] Хаті”... А чи не може “Укр[аїнська] Х(ата)”, як літературний орган стати дійсно органом всіх отих протестантів, котрих звичайно одігнуто од льяольних корит, од корит таки, а не од органів, бо наче вони – оті видання потрібні їм на щось инче, як не годуватись?..

І я вважаю ваші листи сімптоматичними, бо отут, у нас в Києві ми випадково, а зійшлись до купи, а ви там і здається, ми всі дихаємо одною любовю і однією ненавистю... А коли так то прийміть од мене мою товариську руку, котра в захопленю, подякою і радістю тисне міцно ваші і кличе до спільної праці отут в “Укр[аїнській] Хаті”. Але до праці пертої і сталої, бо я не люблю сам ледащо, та і справа не може таких терпіти... (Вибачайте за слово!..)

Може з нашого кола і буде якась користь тому, що ми вкупі так любимо і в добрий час чого ми так віримо...

Бажалось би мені заглянути до вас – та раз не маю вільного часу, а по-друге, моя кишеня того ніколи не зможе зробити... Але я з вами своєю душею... Віват же славне юнацтво!..

Ваш завжди П. Богацький. 28/III.

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф.98. – Од. зб. 141)

№6

Павло Богацький – Михайлові Яцкову

На аркуші – кутовий штамп

УКРАЇНСЬКА ХАТА

Київ, Ділова, 4.

1/II. ст[арого] ст[илію]. [1]914.

Дорогий Товаришу!

Не знаю, як мені бути з тим, щоби дати Вам зараз якусь кропітку грошей. Їх то в мене немає, але може що небудь допоможе така думка: підіть, прошу Вас, у Книгарню Наук[ового] Т[оварист]ва до д. Дермаля¹¹ з моєю карткою, які прикладаю тут і попрохайте видати Вам на рахунок “Укр[аїнської] Хати” – 50 корон.

Вибачайте, що так мушу робити, але то буде швидче і певніше. Вибачайте також, що даю таку маленьку суму, бо мушу признатись роблю се не так свobodно, як то би здавалось. До того прошу держати то в секреті, навіть од моїх товаришів, крім Євшана, бо я не маю право так робити поки виданє ледве животиє. Але то вже моя журба і моя відповідальність.

Плекаю надію, що буду мати радість читати і друкувати щось краще і більше незабаром. Термін для надсилки матеріалу до чергової книжки є 15-18 кожного місяця по ст[арому] стилію...

Дай же Вам Боже сил і спокою для тихої і радісної праці.

Ваш Павло Богацький.

Р. S. Прошу Вас од мого імени попрохати п. Дермаля аби швидче злагодив рахунки за р. 1913 редакції “Укр[аїнської] Хати” і вислав належне грішми.

[Підпис].

(Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Ф. 39. – Од. зб. 1494. – Арк. 1-1 зє.)

Коментарі

¹ Журнал “Літературно-науковий вісник”.

² Співробітники щоденної української газети “Рада”.

³ *Шавовал Микита Юхимович* (26 травня / 8 червня 1882 – 25 лютого 1932) – український політичний і громадський діяч, публіцист, соціолог, поет. Народився в селі Сріблянка Бахмутського повіту Катеринославської губернії (нині Бахмутський район Донецької області). Початкову освіту здобув у народній та двокласній школах (1894–1898), фахову середню – у державній лісничій школі містечка Новоглухівки Куп’янського повіту Харківської губернії (1900) та в юнкерській піхотній школі в Чугуєві (1906).

Член РУП з 1901 р. Видавець і співредактор журналу “Українська Хата”, один з організаторів і лідерів УПСР і член її ЦК. Член Центральної і Малої Рад (1917 – 1918), міністр пошти й телеграфу в уряді В. Винниченка, комісар Київського повіту, генеральний секретар. Згодом голова Українського національного союзу (14.11.1918 – січень 1919), співорганізатор протигетьманського повстання (1918), міністр земельних справ в уряді В. Чехівського (грудень 1918 – лютий 1919). Секретар дипломатичної місії УНР у Будапешті (1919 – 1920), потім у Празі. Голова Українського громадського комітету (1921 – 1925), співтворець вищих українських шкіл у Празі, Української господарської академії в Подєбрадах, Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, організатор Всеукраїнського робітничого союзу в Чехословаччині,

голова Українського соціологічного інституту в Празі; видавець і редактор місячника “Нова Україна” (1922 – 1928).

⁴ Повість О. Кобилянської “Через кладку” опублікована в журналі “Літературно-науковий вісник” 1912 р. в числах IV-VI.

⁵ *Северин Іван Митрофанович* – український живописець. Народився 23 вересня 1881 р. в селі Остапівка (на кутку Северинівка) Миргородського повіту Полтавської губернії. Навчався в місцевій церковно-приходській школі, де захопився малюванням. Учень художника Сластіона. Під його орудою І. Северин учився в Миргородській художньо-промисловій школі. Потім продовжив навчання в Харківській школі малювання й живопису (1903 – 1905), у 1905 – 1907 роках учився в Краківській академії витончених мистецтв, Римській академії мистецтв (1907). За підтримки митрополита А. Шептицького І. Северин три роки вдосконалював свою майстерність у всесвітньовідомих центрах культури – студіях Мюнхена, Рима, Парижа (1908 – 1910 рр.) та у Празькій академії мистецтв (1908, 1912 – 1913). У 1911 р. в Києві провів персональну виставку. У 1913 р. з географічно-геологічною експедицією виїжджав на Тянь-Шань і Тибет, де зробив багато замальовок.

В українському мистецтві І. Северин належав до кола майстрів-імпресіоністів початку ХХ ст. Після революції викладав у Харківському художньому технікумі та Харківському художньому інституті (1925 – 1933). У середині 1930-х років заарештований і засланий. З 1956 р. член ХО СХУ. Помер 20 лютого 1964 р. в Києві.

⁶ Очевидно, йдеться про повість “Танець тіней”.

⁷ *Пачовський Василь Миколайович* – український поет, історіософ і мислитель. Народився 2 січня 1878 р. в Жуличах біля Золочева. Навчався в польській гімназії в Золочеві, вчителював у гімназіях Львова (1909) та Відня. Був одним із організаторів літературної групи “Молода муза”, гуртка українсько-галицьких поетів, які наслідували західноєвропейський модерністський напрям у літературі, її органом було видавництво “Світ”, що діяло в 1906 – 1909 роках. У 1915 – 1918 роках В. Пачовський працював у таборах військовополонених українців в Австрії та Німеччині. У 1919 р. переїхав до Ужгорода, де став редактором часопису “Народ”. У 1920 – 1929 роках – професор Ужгородської та Берегівської гімназій, з 1933 р. – викладач Львівського університету. Із приходом більшовиків – учитель української мови в середній школі та викладач у Львівському університеті. Помер у Львові навесні 1942 р. від застуди.

⁸ Художник Іван Труш у 1912 році в кількох числах газети “Діло” (1912, ч. 236, 243-245) скрупульозно, по фразі розглянув новелу М. Яцкова “Самотній огонь” щодо правдоподібності деталей і дав творові різко негативну оцінку.

⁹ “Смерть Бога” – оповідання, в якому М. Яцків до уст негативного персонажа вклав дослівні цитати зі статті І. Труша, що викликало гостру суперечку між опонентами.

¹⁰ Очевидно, автор листа звертався до письменників із кола М. Яцкова – “молодомузівців”.

¹¹ *Август ДERMаль* – управитель книгарні Наукового Товариства імені Т. Шевченка, що з 1908 р. містилася у Львові в будинку “Просвіти” на площі Ринок, 10. Під час російської окупації в 1914 р. НТШ, як і решту українських установ, та книгарню закрили, а її управителя А. ДERMаль вивезли заручником у Росію, де він помер.

Публікація листів та коментарі

Василя Горбатюка.

М. Хмельницький

Отримано 28 грудня 2018 р.